

ამერიკის კონსტიტუციონალიზმისა და ძირითადი უფლებების გაგება, ისტორიული რეტროსპექტივა და საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციით დეკლარირებული ღირებულებები

აბსტრაქტი

მე-20 საუკუნის მიჯნაზე საქართველოს კონსტიტუცია რეგიონში ერთ-ერთი პროგრესული დოკუმენტი გახდა. მან არა მხოლოდ შემოიღო პოლიტიკური ძალაუფლების დანაწილება სახელისუფლებო შტოებს შორის, არამედ სრულყოფილად ასახა ის ფუნდამენტური ღირებულებები და უფლებები, რომელთაც იმდროინდელი დასავლური საზოგადოება იზიარებდა.

დაწერილი კონსტიტუციის კონცეფციამ – ბუნებითი სამართლის ფილოსოფიაში განმტკიცებულ ფუნდამენტურ უფლებებთან ერთად – განაპირობა კონსტიტუციონალიზმის სიღრმისეული განსაზღვრის სრულიად ახალი პერსპექტივის გაჩენის შესაძლებლობა. გასაკვირი არ არის, რომ საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციამ ასახა ეს ღირებულებები საკუთარ ტექსტში და გახადა თავისი თანამედროვე მემკვიდრის საფუძველიც.

ამ თვალსაზრისით, უნდა გავიხსენოთ ამერიკის ის ფუნდამენტური ღირებულებებიც, რომელნიც ასახა მსოფლიოს პირველ დაწერილ კონსტიტუციაში – ამერიკის შეერთებული შტატების კონსტიტუციაში.

I. დამოუკიდებლობის გამოცხადება

„ქართველი ერის დღევანდელი მდგომარეობა აუცილებლად მოითხოვს, რომ საქართველომ საკუთარი სახელმწიფოებრივი ორგანიზაცია შექქმნას, მისი საშუალებით გარეშე ძალის მიერ დაპყრობისაგან თავი გადაირჩინოს და დამოუკიდებელ განვითარების მტკიცე საფუძველი ააგოს.

ამისდა თანახმად საქართველოს ეროვნული საბჭო, 1917 წლის 22 ნოემბერს არჩეული საქართველოს ყრილობის მიერ, აცხადებს:

ამიერიდან საქართველოს ხალხი სუვერენულ უფლებათა მატარებელია და საქართველო სრულყოფილებოვანი დამოუკიდებელი სახელმწიფოა.“¹

* სამართლის დოქტორანტი, სამართლის სკოლა, კონექტიკუტის უნივერსიტეტი [irakli.kldiashvili@uconn.edu]

¹ 1918 წლის 26 მაისს გამოცხადებული საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი, <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4801451?publication=0>> [15.6.2021].

1918 წლის 26 მაისს ეროვნული საბჭოს დამოუკიდებლობის აქტის ამ მონაკვეთით გამოცხადდა საქართველოს დამოუკიდებლობა, რითაც ჩამოყალიბდა სახელმწიფოებრიობის ახალი სისტემა და პოლიტიკური სტრუქტურა ქვეყნისთვის, რომელმაც პოლიტიკური არსებობის მრავალი საუკუნე გამოიარა.

ამ მოვლენიდან მცირე ხნის შემდეგ, 1921 წელს ეროვნული საბჭო იღებს ქვეყნისთვის ფუნდამენტურ დოკუმენტს – საქართველოს რესპუბლიკის კონსტიტუციას. 1921 წლის კონსტიტუცია, ნამდვილად, შეიძლება აღქმულ იქნეს როგორც თანამედროვე მსოფლიოს ერთ-ერთი მოწინავე პოლიტიკური დოკუმენტი, რომელიც აღიარებს ადამიანის ფუნდამენტურ უფლებებს და უზრუნველყოფს პოლიტიკური სისტემის დამკვიდრებას, როგორც ყველაზე ღირებული უფლებების დაცვის გარანტს.

ზოგიერთმა მკვლევარმა სამართლიანად აღნიშნა, რომ 1921 წლის კონსტიტუციამ გაიზიარა და ასახა თანამედროვე მაგალითების საუკეთესო პრაქტიკა, განსაკუთრებით კი, შეიძლება აღინიშნოს აშშ-ის კონსტიტუცია.

ისევე, როგორც საქართველოს რესპუბლიკის 1921 წლის კონსტიტუცია, აშშ-ის კონსტიტუციაც დამოუკიდებლობის გამოცხადებიდან მალევე იქნა მიღებული. ორივე დეკლარაციაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ადამიანის ფუნდამენტურ უფლებებს, რომლებმაც საბოლოო ასახვა პოვა კონსტიტუციებში.

„ჩვენთვის თავისთავად ცხადია ის ჭეშმარიტება, რომ ადამიანები შექმნილნი არიან, როგორც თანასწორი არსებანი, რომ მათ ღმერთმა მიანიჭა გარკვეული ხელშეუვალი უფლებები, როგორცაა სიცოცხლე, თავისუფლება და ბედნიერებისკენ ლტოლვა.“²

თავდაპირველად, ამერიკის, ისევე როგორც საქართველოს რესპუბლიკის შემთხვევაში, გვხვდება არა ერთი, არამედ ორი შესანიშნავად ჩამოყალიბებული სადამფუძნებლო დოკუმენტი – დამოუკიდებლობის დეკლარაცია და კონსტიტუცია. პირველი აცხადებს ქვეყნების თავისუფლებას და დამოუკიდებლობას; მეორე ადგენს მათ კონსტიტუციურ წესრიგს.

ორივე დეკლარაცია ასახავდა სხვადასხვა საკითხებს, თუმცა ზოგიერთი მათგანი უაღრესად მნიშვნელოვანია: დესპოტური ხელისუფლებისადმი წინააღმდეგობის გამართლება, ძირითადი უფლებებისა და თანასწორობის იდეები. თანაბარი და განუყოფელი უფლებების, ხალხის თანხმობისა და შეზღუდული მმართველობის ცნებები, ძირითადად, უკავშირდება

² 1776 წლის 4 ივლისის დამოუკიდებლობის დეკლარაცია, <<https://www.loc.gov/exhibits/jefferson/jeffdec.html>> [15.6.2021].

დეკლარაციებს, სადაც ხაზგასმულია „ბუნებით ნაკარნახევი პრინციპები, რომლებიც აშკარაა ყველა გონებისთვის, მათ არ სჭირდებათ დემონსტრაციული მტკიცებულება, ისინი წარმოადგენდნენ აშკარა ამოსავალ წერტილს, აქსიომას, საიდანაც უნდა გამოვიდეთ ან მორალურ იმპერატივებს, რომლებიც გამომდინარეობს ადამიანის არსებითი ბუნებიდან, რომლის საფუძველზეც უნდა ვიმოქმედოთ“.³

II. „თავისთავად ცხადი“ ჭეშმარიტება ...

როგორც ტომას ჯეფერსონი წერდა აშშ-ის დეკლარაციის შესახებ, „მისი მიზანი იყო კაცობრიობის წინაშე წარედგინა საკითხის აღქმა იმდენად მარტივად და მკაფიოდ, რომ დავთანხმებოდით და გაგვემართლებინა ჩვენი დამოუკიდებელი პოზიცია, რომლის დაკავებაც მოგვიწია“.⁴ ამერიკის დამოუკიდებლობის დაცვა უდავო ხდებოდა „თავისთავად ცხადი“ ჭეშმარიტების საფუძველზე, რომელიც ყველა ადამიანზე ვრცელდებოდა და, ვინაიდან ყველა საზოგადოებას ეხებოდა, ახალი ინგლისის მკვიდრებმა მიიღეს მარტივი ფილოსოფიური პრინციპები და გასაგები გახადეს ისინი თავიანთი საზოგადოების თითოეული წევრისთვისაც.

ორივე ქვეყანაში – ამერიკაშიც და საქართველოშიც – საერთო ღირებულებები განსხეულდა ცნობად იდიომებში, რამაც შესაძლებლობა მისცა ხალხს, გაერთიანებულიყო და ებრძოლა საკუთარი დამოუკიდებლობისთვის. ამასთან, საერთო ღირებულებების ქვეშ გაერთიანებულ ხალხს მოუწია მდგრადი პოლიტიკური სტრუქტურის მქონე ძლიერი სახელმწიფოს ჩამოყალიბება, რომელიც ღრმად იყო დაკავშირებული თავის ამომრჩეველთან.

III. სოციალური კონტრაქტი ...

პირველ ახალმოსახლეებს, რომლებიც ამერიკაში გაემგზავრნენ, „გორაკზე ქალაქის“ აშენების გულწრფელი სურვილი ამოძრავებდათ – ეს გახლდათ ქალაქის მოდელი, რომელიც ერთნაირი მორალური ღირებულებების მქონე მოქალაქეების „ურთიერთთანხმობით“⁵ იქნებოდა განმტკიცებული. ქართველებსაც სურდათ, სამხრეთ კავკასიაში შეექმნათ სამოდელო სახელმწიფო, თავისი „ქალაქი გორაკზე“, რომელიც კარგად შესამჩნევი გახდებოდა, დაფასდებოდა დასავლეთის საზოგადოების მიერ და მეზობელი ქვეყნების აღფრთოვანებასაც დაიმსახურებდა.

³ Wood G., *The Creation of the American Republic 1776-1787*, 1969, 163.

⁴ Jefferson T. [Peterson M. D. ed.], *Writings*, 1984, 1501.

⁵ A model of Christian Charity, Winthrop Papers, 1931, 293, 295.

ორივე ერს სჯეროდა, რომ ლეგიტიმური პოლიტიკური ძალა წარმოიშობა და რჩება მართულთა თანხმობის საგნად. აშშ-ის დეკლარაციის დამოუკიდებლობის დასაბუთება ფართოდ მიღებული სოციალური კონტრაქტის თეორიის ექო გახლდათ, მსგავსი ჯონ ლოკის მიერ გამოყენებულისა თავის მეორე ტრაქტატში. „სოციალური კონტრაქტის ძირითადი თეორია მდგომარეობს იმაში, რომ ძალაუფლება თავდაპირველად ხალხს ეკუთვნოდა თანდაყოლილი, ბუნებითი უფლებით.“⁶

გარდა ამისა, ბუნებით მდგომარეობაში – მთავრობის გარეშე მცხოვრები ადამიანები სარგებლობდნენ თანაბარი თავისუფლებით და ბუნებითი უფლებებით და, ასევე, „მათ შეეძლოთ ამ უფლებამოსილების განკარგვა ისე, როგორც მათ სურდათ. სახელმწიფოს შესაქმნელად ისინი ერთმანეთთან კონტრაქტს დადებენ და კავშირში გაერთიანდებიან. შემდეგ ისინი მოახდენენ გარკვეული უფლებამოსილებების დელეგირებას, მაგრამ ყველა სხვა უფლებამოსილებას დაუტოვებენ ხალხს.“⁷ როგორც ერთ-ერთმა უდიდესმა ამერიკელმა – აბრაამ ლინკოლნმა განაცხადა თავის პირველ მთავარ გამოსვლაში ილინოისში სენატის კამპანიის დროს *სტივენ დუგლასთან* დებატებისას: „არც ერთი ადამიანი არ არის საკმარისად კარგი იმისთვის, რომ მართოს სხვა ადამიანი მისი თანხმობის გარეშე, ეს არის ამერიკული რესპუბლიკანიზმის წამყვანი პრინციპი.“⁸

სახალხო სუვერენიტეტის ცნება ფართოდ აიტაცეს საქართველოს რესპუბლიკის დამფუძნებელმა მამებმაც 1921 წელს (შემდგომში – დამფუძნებელი მამები). პოლიტიკური ფილოსოფოსების გავლენიანი ნაშრომები და მათი თანამედროვე სამყაროს პრაქტიკული მაგალითები საპარლამენტო რესპუბლიკის იდეის შთაგონების წყარო გახდა. სოციალური კონტრაქტის თეორიის გავლენით, იმდროინდელი ქართველი პოლიტიკოსები ცდილობდნენ, მაქსიმალურად შეენარჩუნებინათ ხალხის კონტროლი პოლიტიკურ პროცესებზე.

სოციალური კონტრაქტის თეორიის გაგება დროთა განმავლობაში სხვადასხვაგახლდათ დამე-20 საუკუნის დასაწყისისთვის მისი მიმღებლობაც არსებითად შეიცვალა. იმ პერიოდის პოლიტიკურმა ფილოსოფოსებმა გაავლეს ზღვარი ერთი მხრივ სოციალურ კონტრაქტსა (ეს უფრო ახლოსაა ზოგად პრინციპებზე შეთანხმებასთან), როგორც მოქალაქეთა შორის შეთანხმებას სახელმწიფო მშენებლობასთან დაკავშირებულ ფუნდამენტურ საკითხებზე და, მეორე მხრივ, სოციალურ კონტრაქტთან (უფრო ახლოსაა, კარგად გაწერილი პირობებით, ხელშეკრულებასთან) მთავრობასა და მოქალაქეებს შორის. სოციალური კონტრაქტი როგორც

⁶ *Collier C.*, Decision in Philadelphia, The Constitutional Convention of 1787, 2007, 137.

⁷ *Collier C.*, *Lincoln J. C.*, Decision in Philadelphia, The Constitutional Convention of 1787, 1987, 63.

⁸ *Lincoln A.*, The Collected Works of Abraham Lincoln, Volume II, 2008, 266.

შეთანხმება, არ შეიძლებოდა განხილულიყო როგორც ხალხთა შორის ხელშეკრულება. ეს იყო უფრო მეტად კულტურული ღირებულებების განჭვრეტა, დამოკიდებულება სამართლიანობისა და საერთო ბედის მიმართ, ამიტომაც არ გააჩნდა ელემენტები, რომლებიც, როგორც წესი, ახასიათებს ჩვეულებრივ ხელშეკრულებას. ასევე, იგი განსაზღვრავდა პოლიტიკურ ძალას, მისი დელეგირების საშუალებას, განაწილების პროპორციებს და მიზნად ისახავდა უფრო მაღალი მიზნების მიღწევას – ხალხის ერთ მთლიან პოლიტიკურ მოცემულობაში გაერთიანებას.

მეორე მხრივ, ხელშეკრულება მმართველებსა და მართულებს შორის, წარმომადგენლებსა და ამომრჩეველს შორის შეიძლება განხილვებოდეს ტრადიციული ხელშეკრულების ასპექტებით, სადაც მოცემულია ორმხრივი გარიგება და რომელშიც მნიშვნელოვანია დაცვა და ლოიალურობა. ამასთან, მმართველებსა და მართულებს შორის რეალურად არ არსებობს ეს მეორე, ე. წ. ხელშეკრულება. ლოკისეული ნდობის იდეა საკმარისი იქნებოდა ხალხსა (პოლიტიკური ძალაუფლების წყარო) და მმართველებს (ხალხის წარმომადგენლებს, რწმუნებული) შორის ნდობითი ურთიერთობების თავისებურებების წარმოსაჩენად. ხალხი (როგორც მარწმუნებელი) ანდობს მმართველებს (როგორც რწმუნებულს) თავიანთი საქმეების მართვას და ის მკაცრად დაიცავს რწმუნებულებაში ნაგულისხმევ პირობებს. ხალხი სამოქალაქო საზოგადოებაში შესვლისას მთავრობას ანდობს გარკვეული ფუნქციების შესრულებას და, თუ მთავრობა არ მიჰყვება პოლიტიკას ხალხის ინტერესის შესაბამისად, მაშინ საზოგადოებამ შეიძლება უარი განაცხადოს მისდამი მორჩილებაზე. ასეთი რწმუნების ხელშეკრულებიდან ცალმხრივი გასვლის უფლება განსხვავდება იმ უფლებებისგან, რაც მხარეებს აქვთ ჩვეულებრივ ორმხრივ ხელშეკრულებაში. ჩვეულებრივი ხელშეკრულების შემთხვევაში, მხარე, რომელმაც დაარღვია ხელშეკრულება, ადვილად არ ნებდება და წარმოიშობა დაპირისპირება, რასაც შედეგადაც მოჰყვება მხარეებს შორის დავის ხანგრძლივი პროცესი.

ჯონ ლოკი მკაფიოდ აღნიშნავდა, რომ დაპირისპირების შემთხვევაში მხოლოდ განსაკუთრებული მიზეზები ხდება მთავრობის შეცვლის უფლების აღმძვრელი და „უდავოდ კეთილგონიერება“ „გკარნახობს, რომ დიდი ხნის წინ შექმნილი მთავრობები არ უნდა შეიცვალონ უმნიშვნელო და დროებით წარმოშობილი მიზეზების გამო“.⁹ პოლიტიკურ საქმეებში, ზოგადად, ხელშეკრულებები და, განსხვავებით, დარღვევების კატეგორიები ძალზე განსხვავებულია საიმისოდ, რომ წარმოშვას მორალური უფლება, მინდობილი უფლებამოსილების შესაწყვეტად.

⁹ 1776 წლის 4 ივლისის დამოუკიდებლობის დეკლარაცია, <<https://www.loc.gov/exhibits/jefferson/jeffdec.html>> [15.6.2021].

წინააღმდეგობის მორალური უფლება გამართლებულია „ყოველთვის, როდესაც მმართველობის ნებისმიერი ფორმა დესტრუქციული ხდება“ უფლებების სათანადო დაცვის მიმართ, ამ დროს დღის წესრიგში დგება „ხალხის უფლება შეცვალოს ან გააუქმოს იგი და დააარსოს ახალი მთავრობა“.¹⁰

IV. „სრულყოფილი თავისუფლების მდგომარეობა ...“

აშშ-ის დეკლარაცია მხარს უჭერს მმართველობის ფორმის შექმნას, რომელიც დაფუძნებულია თანასწორობაზე. ეს თანასწორობა გამომდინარეობს ლოკისეული ბუნებითი მდგომარეობიდან, სადაც თითოეული ადამიანი იმყოფება „სრულყოფილი თავისუფლების მდგომარეობაში“.¹¹ აშშ-ის „დამფუძნებელმა მამებმა ხაზი გაუსვეს ყველა ადამიანის ზნეობრივ თანასწორობას, რომელთაც გააჩნიათ საერთო ადამიანური ბუნება და უნივერსალური ზნეობრივი კანონის ძირითადი პრინციპების გარჩევის უნარი. როგორც *ტომას ჯეფერსონმა* განმარტა, ადამიანებს აქვთ უნარი, განასხვავონ ერთმანეთისგან „სწორი და არასწორი პრინციპები“.¹²

აღნიშნულიდან გამომდინარე, აშშ-ის დეკლარაციამ გახსნა სივრცე უფლებების თანაბარი ფლობის, ადამიანთა შორის ხელოვნური განსხვავებების აღმოფხვრის, კანონის თანაბარი შეფარდების, საკუთარი შრომის ნაყოფის მიღების თანაბარი უფლებისა და მმართველობის ფორმის განსაზღვრასა და მისი კანონების ფორმულირებაში მონაწილეობის თანაბარი უფლებებისთვის.

თანასწორობის ამგვარმა გაგებამ, რომელიც თითოეული ადამიანის თვითგადარჩენისკენ სწრაფვის ფუნდამენტური სურვილიდან გამომდინარეობს, გავლენა იქონია ამერიკული პოლიტიკური საზოგადოების ფორმირებაზე, სადაც საზოგადოების თითოეული წევრი ეთანხმება „თვითგადარჩენის დიად პრინციპს; ბუნების და ბუნების ღმერთის ტრანსცენდენტულ კანონს, რომელიც აცხადებს, რომ საზოგადოების უსაფრთხოება და ბედნიერება არის მიზნები, რომლისკენაც ისწრაფის ყველა პოლიტიკური ინსტიტუტი და რომელსაც უნდა შეეწიროს ყველა ასეთი ინსტიტუტი“.¹³

¹⁰ Wood G., *The Creation of the American Republic 1776-1787*, 1969, 270.

¹¹ Locke J. [McPherson C.B. ed.], *The Second Treatise of Government*, 1980, para. 8.

¹² Wood G., *The Creation of the American Republic 1776-1787*, 1969, 163.

¹³ Madison J., *The Federalist Papers*, No: 43, 1788, 287.

V. „განუყოფელი უფლებები“

ბუნებით მდგომარეობაში ადამიანების ბუნებითი უფლებები ან განუყოფელი უფლებები არ შეიძლება იქნეს გაუქმებული ან შეზღუდული პოლიტიკური საზოგადოების ფორმირებისა და მმართველობის განხორციელებისას. ორივე ქვეყნის, საქართველოსა და ამერიკის დამფუძნებელმა მამებმა ყველაფერი გააკეთეს ხალხისთვის ძალაუფლების შესანარჩუნებლად. ბუნებითი კანონის ნამდვილი პოსტულატები აიკინდა და უსაფრთხოდ გადაეცა მათ ნამდვილ მფარველს – სამოქალაქო საზოგადოებას.

ტრადიციებში, ჩვეულებებში და დაუნერეღ წესებში გამობრძმედილმა ბუნებითმა სამართალმა უნივერსალური მოქმედების უნარი შეიძინა. განუყოფელი ბუნებითი უფლებები, როგორცაა „ადამიანის მიმართ გამოყენებული ბუნებითი კანონის არსი“,¹⁴ რომელიც, თავდაპირველად, ჯონ ლოკმა გააჟღერა, ხოლო მოგვიანებით ტომას ჯეფერსონმა შეცვალა დამოუკიდებლობის დეკლარაციაში – „სიცოცხლე, თავისუფლება და ბედნიერებისკენ სწრაფვა“ – ამერიკული საზოგადოების მთავარ ქვაკუთხედად იქცა. ქართველებმაც, ამერიკულის მცირედი მოდიფიკაციით, შემოიღეს ჯონ ლოკის ტრიადა – „სიცოცხლე, თავისუფლება და საკუთრება“ – 1921 წლის საქართველოს რესპუბლიკის კონსტიტუციის მნიშვნელოვანი ქვაკუთხედი.

მარტივად რომ გავშალოთ, ბუნებითი უფლებები თავდაპირველად ადამიანებს ეკუთვნოდათ პრეისტორიულ (მდგომარეობა სახელმწიფოს დაარსებამდე) „ბუნებით მდგომარეობაში“. ამიტომ ვერავინ შეძლებდა, მათ შორის, – თავად ხალხის მიერ დაარსებული სახელმწიფოს – მათ წართმევას. ჯონ ლოკის აზრით, ადამიანი არის „ბუნებით თავისუფალი, თანასწორი და დამოუკიდებელი“. ამასთანავე, ბუნებითი კანონით, „არავინ უნდა მიაყენოს მეორე ადამიანის სიცოცხლეს, ჯანმრთელობას, თავისუფლებასა და საკუთრებას ზიანი“.

ამერიკული, ისევე როგორც მე-20 საუკუნის დასაწყისის ქართული ინტელექტუალური ნიადაგი, მზად იყო ადამიანების უდავო უფლებების სიცოცხლისუნარიანობის მისაღებად. რეალობით გამოცდილი, აღიარებული როგორც მუდმივი და უცვლელი, აღნიშნული უფლებების გამოყენებამ გადალახა ყველა ხელისშემშლელი საზღვარი პოლიტიკურ ლანდშაფტზე და საკუთარი, ბუნებრივი ადგილი დაიკავა ბუნდოვანი სამოქალაქო რეგულაციების მიღმა.

საქართველოსთვის აშშ-ის დეკლარაცია და მისი თეორიული ქვაკუთხედი ავტორიტეტულად აყალიბებს ამერიკულ რწმენას ან სამოქალაქო

¹⁴ *Beitzinger A. J., A History of American Political Thought, 1972, 164.*

საზოგადოების თეოლოგიას, რომლის ცენტრსაც წარმოადგენს თანაბარი რწმენა და ხელშეუხებელი, ინდივიდუალური უფლებები. მან გავლენა მოახდინარეფორმებსადამთელმსოფლიოშიგანვითარებულმოვლენებზე. მიუხედავად იმისა, რომ თავად ტომას ჯეფერსონმა მინიმუმამდე დაიყვანა დეკლარაციის წვლილი პოლიტიკურ ფილოსოფიაში და აღწერა იგი როგორც მხოლოდ „მსოფლიოს ტრიბუნალისადმი მიმართვა“, ამერიკელების მომდევნო თაობებმა ლეგიტიმურად გააფართოვეს მისი მნიშვნელობა და გამოიყენეს ყველა იმ „ინსტიტუციური ფორმების შესამუშავებლად, რომლის ფარგლებშიც ეს თავისუფლება იქნებოდა უზრუნველყოფილი“.¹⁵

VI. დაწერილი კონსტიტუცია

„ძალაუფლებასთან დაკავშირებულ საკითხებში, ნუ ენდობით ნურავის ადამიანისადმი ნდობის შესახებ მოყოლილს, არამედ კონსტიტუციური ბოჭვით დაიცავით ბოროტებისგან.“¹⁶

ტომას ჯეფერსონი

დაწერილი კონსტიტუციის იდეა ნამდვილად ამერიკელებს ეკუთვნით. ქართველი დამფუძნებელი მამები კარგად აცნობიერებდნენ დაწერილი კონსტიტუციის მნიშვნელობას და, საბედნიეროდ, მას ამ მარტივი მნიშვნელობის მიღმა განიხილავდნენ. მათ არა მხოლოდ იცოდნენ, რომ დაწერილი კონსტიტუცია უზრუნველყოფს დემოკრატიული მმართველობის, კანონის უზენაესობისა და ადამიანის ძირითადი უფლებების დაცვას, არამედ კარგად უწყოდნენ, რომ იგი გახდებოდა ერის გამაერთიანებელი დოკუმენტი.

აღსანიშნავია ის, რომ ამერიკელთა უმეტესობამაც ზუსტად იცოდა, რას ემსახურებოდა მათი კონსტიტუცია. „კანონპროექტის პრინციპის ან უფლებამოსილების რომელიმე სახეობის გაზრდის თაობაზე რაიმე დებატის წამოჭრისას არაფერი იყო იმაზე ჩვეულებრივი, ვიდრე ის, რომ მონაწილეები ჯიბიდან ამოიღებდნენ დაბეჭდილ კონსტიტუციას და კითხულობდნენ თავს, სადაც განხილული საკითხი იძებნებოდა,“¹⁷– აღნიშნავდა *ტომას პაინი* კონსტიტუციასთან დაკავშირებით, კომენტარების წერისას. „ისე მოხდა, როგორც მან 1776 წელს იწინასწარმეტყველა: ამერიკაში კანონი გახდა მეფე.“¹⁸

¹⁵ Wood G., The Creation of the American Republic 1776-1787, 1969, 168.

¹⁶ Jefferson T., The Works of Thomas Jefferson: Correspondence 1793-1798, Volume VIII, 475.

¹⁷ Paine T. [Foner E. ed.], Rights of Man, and Common Sense, Writings of Paine, 1995, 29.

¹⁸ Wood G., The Creation of the American Republic 1776-1787, 1969, 259.

უდავოდ, მეთვრამეტე საუკუნე იყო ეპოქა, რომელშიც, როგორც ჯონ ადამსმა თქვა: „... ანტიკური სამყაროს უდიდესი კანონმდებლები მოისურვებდნენ ცხოვრებას.“¹⁹ იმ პერიოდში ახალი ინგლისი გახდა სახელმწიფო მშენებლობის ახლებური კონცეფციების ეპიცენტრი. ახალ სამყაროში სხვადასხვა თეორიული და პრაქტიკული ელემენტებისადმი დამოკიდებულებამ თავისი უნიკალური ფორმა შეიძინა. „კონსტიტუციის კერპთაყვანისმცემლობა, რომელიც თომას პაინმა ასე ლამაზად გამოხატა 1791 წელს, წარმოადგენდა რევოლუციის წლებში პოლიტიკაზე ამერიკული აზროვნების ცვლილებების იმ რთული სერიების პროდუქტს, რისგანაც არავინ იყო დისტანცირებული.“²⁰ საერთო სამართლის ტრადიციაში გამოხატულმა ინგლისურმა კონსტიტუციონალიზმმა რომის სამართალში გაქვავებული ბუნებითი სამართლის, ადამიანის განუყოფელი უფლებების კონცეფციასთან ერთად, განუმეორებელი ელფერი შეიძინა ამერიკულ კონსტიტუციონალიზმში.

ამასთანავე, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სოციალური კონტრაქტის თეორიამ ხალხი სამოქალაქო საზოგადოებაში ნებისმიერ პოლიტიკურ ძალაზე მაღლა დააყენა. ამ წინაპირობებიდან გამომდინარე, ამერიკული კონსტიტუციონალიზმი თავისი განსაკუთრებული გზით ვითარდებოდა, რომელიც „ხაზს უსვამს ინდივიდუალურ უფლებებს, მართულთათანხმობას, კანონის უზენაესობის თანაბრად გამოყენებას, ინსტიტუციონალურ ფორმებს, ხელისუფლების დანაწილებას, პოლიტიკური ვნებებისა და ინტერესების კონტროლისა და დაბალანსების სისტემას, მეტიც, დაწერილი კონსტიტუციის კონცეფცია, როგორც „უმაღლესი კანონი“, რომლის განმარტებაც ხდება არც ბუნებითი კანონების ან სხვა აბსტრაქტული პრინციპებით, არამედ მათ მიერ, ვინც კანონის პროფესიულად დასაბუთებულობაში ერკვევა“.²¹

ჯონ ლოკის თანახმად, ბუნებით მდგომარეობაში ხალხს უკვე ჰქონდა საკუთრება და სხვა ბუნებითი უფლებები, რომლებსაც იტოვებდნენ სამოქალაქო საზოგადოებაშიც. ამრიგად, როდესაც ხალხმა ჩამოაყალიბა სახელმწიფო, ეს უფლებები არ ექვემდებარებოდა რაიმე სახის გადახედვას ან შეზღუდვას. ჯონ ლოკის თქმით, სამოქალაქო საზოგადოებაში შესვლისა და ძალაუფლების თავიანთი საზოგადოებისათვის დელეგირებისას „ადამიანები არ იყვნენ იმდენად სულებები, რომ გაურბოდნენ რა ქრცვინის თუ მელას მიერ მიყენებულ ბოროტებას, თავს ლომებს შეაჭმევინებდნენ“.²² ამრიგად, თითოეულმა ადამიანმა ბუნებითი კანონის თავისით დაცვის

¹⁹ Adams J. [Peek G. ed.], *Thoughts on Government*, *The Political Writings of John Adams*, 1954, 92.

²⁰ Wood G., *The Creation of the American Republic 1776-1787*, 1969, 259.

²¹ Beitzinger A. J., *A History of American Political Thought*, 1972, 3.

²² Locke J. [McPherson C.B. ed.], *The Second Treatise of Government*, 1980, para. 93.

უზრუნველყოფის უფლება მთელ საზოგადოებას გადააბარა, მხოლოდ იმ პირობით, რომ ნებისმიერი ხელისუფლება დაიცავს ბუნების ფუნდამენტურ კანონს – მშვიდობის შენარჩუნებას და ამით შეინარჩუნა თავისუფლება, რომელიც ხელს არ შეუშლის ამ მიზნის მიღწევას.

*„იმდენად წარმტაცია ძალაუფლების სიყვარული,
რომ ცოტას თუ შეუძლია გაუძლოს მის მაცდურ ბუნებას.“²³*

ნიუ ჰემფშირის კონვენციის მიმართვა (1781)

არსებობს მრავალი კონცეფცია პოლიტიკური ძალაუფლების მოწყობის სპეციფიკური კონფიგურაციის შესახებ, მაგრამ ბალანსი ინდივიდუალურ თავისუფლებებსა და მშვიდობის უზრუნველყოფელ ძალას შორის მოცემულ საზოგადოებაში უმთავრეს მიზანს წარმოადგენს. ქართველი დამფუძნებელი მამები უპირატესობას ანიჭებდნენ საპარლამენტო რესპუბლიკას, რომელიც განსხვავდებოდა ამერიკელების მიერ არჩეული მმართველობის პოლიტიკური მოდელისგან. მიუხედავად ამისა, ქართველმა დამფუძნებელმა მამებმა მოახერხეს, თავიანთი ამომრჩევლებისთვის მიეცათ საკმარისი ძალაუფლება დელეგირებული პოლიტიკური ძალაუფლების დასაბალანსებლად.

ამ მიზნებს შორის იდეალური ბალანსის მიღწევა დიდწილად დამოკიდებულია ურღვევ თანამშრომლობასა და ინდივიდუალური უფლებების ეროვნულ მიზანთან უნისონში ყოფნას. ამრიგად, ინტერესთა ორი ჯგუფის დაბალანსების ალგორითმი აუცილებლად მოიაზრებს როგორც ხალხის, ისე მათი წარმომადგენლების ვალდებულებების შესრულებას. წარმომადგენლობა, ანგარიშვალდებულება, მიუკერძოებლობა, ძალაუფლების დანაწილება, გამჭვირვალობა – ყოველივე ეს წარმოადგენს მრავალფენიან ფილტრს, რომელიც ახდენს სხვადასხვა მასშტაბის ძალაუფლებისა თუ გავლენის მფლობელთა ვნებების პირდაპირი ასახვის სტაბილიზაციას პოლიტიკურ პროცესებზე.

²³ Bouton N. (ed.), New Hampshire State Papers, Volume IX, 1867, 846.

„არ არსებობს თავისუფლება იქ, სადაც საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლება განსახიერებულია მმართველთა ერთ გუნდში ან ერთ პიროვნებაში.“²⁴

ბარონ დე მონტესკიე

მართალია, ხელისუფლების სამ შტოს შორის დანაწილების პრინციპი პირველმა ბარონ დე მონტესკიემ წარმოადგინა, თუმცა „სწორედ ამერიკელები იქნებიან ისინი, ვინც ჯერ 1776 წელს და კიდევ უფრო მეტად შემდეგ ათწლეულში, ხელისუფლების დანაწილების ამ დოქტრინას განავითარებენ და რასაც ჯეიმს მედისონი 1792 წელს „თავისუფალი სახელმწიფოს პირველ პრინციპს“²⁵ უწოდებს. ამ პრინციპის თანახმად, ძალაუფლება უნდა დაიყოს სამ ნაწილად: საკანონმდებლო, აღმასრულებელი და სასამართლო.

1921 წლის საქართველოს კონსტიტუცია იზიარებდა ამ ღირებულებებს და პოლიტიკურ ძალაუფლებას ანაწილებდა საკანონმდებლო, აღმასრულებელ და სასამართლო ხელისუფლებებს შორის. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ საქართველოს სასამართლო ორგანოებს მიენიჭა კონსტიტუციის კონკრეტული საქმეების განხილვისას განმარტების უფლება და, ამ მხრივ, იგი აშშ-ის კონსტიტუციას დაემსგავსა.

გარდა ამისა, აშშ-ის კონსტიტუციის თანახმად, თითოეული შტო დამოუკიდებელი იყო, ასრულებდა ცალკე ფუნქციას და ეკრძალებოდა სხვების ფუნქციებში ჩარევა. ამასთანავე, შტოებს შორის თანამშრომლობა და კონკურენცია ხელს უშლის მათ, მოიპოვონ გადაჭარბებული ძალაუფლება.

„სხვისი ხელყოფისათვის წინააღმდეგობის გასაწევად“,
„ამბიციას უნდა დაუპირისპირდეს ამბიცია“.²⁶

ჯეიმს მედისონი

მიუხედავად იმისა, რომ გამიჯვნის სისტემა ერთმანეთისგან გამოყოფს საკანონმდებლო, აღმასრულებელ და სასამართლო ხელისუფლებას, კონტროლისა და დაბალანსების სისტემა მათ ურთიერთკავშირს უზრუნველყოფს. ხელისუფლების დანაწილება, როგორც ჯეიმს მედისონმა განმარტა „ფედერალისტის ჩანაწერებში“, იზოლაციაში მოაქცევდა შტოებს, რომ არა მათი ურთიერთკავშირის უზრუნველყოფი კონტროლისა და

²⁴ Montesquieu B. [Newmann F. ed.], Spirit of the Laws, Book XI, 151-152.

²⁵ Wood G., The Creation of the American Republic 1776-1787, 1969, 152.

²⁶ Madison J., The Federalist Papers, No: 51, 1788.

ბალანსის მექანიზმი. „ხელისუფლების უფლებამოსილებები უნდა დაიყოს და დაბალანსდეს ადმინისტრირების რამდენიმე ორგანოს შორის, რათა ვერავინ შეძლოს მისი კანონიერი საზღვრებიდან გამოსვლა სხვების მიერ ეფექტურად შემოწმების და შეზღუდვის გარეშე.“²⁷

მარტივად რომ ვთქვათ, ამ პრინციპის თანახმად, თითოეული შტო მოქმედებს როგორც სხვათა უფლებების შემაკავებელი ძალა და, არც ერთ შემთხვევაში, მთელი ძალაუფლება არ გადადის ხელისუფლების მხოლოდ ერთ შტოსთან. მაგალითად, პრეზიდენტს შეუძლია ან ხელი მოწეროს კანონს და შეიყვანოს ძალაში, ან დაადოს ვეტო. კონგრესს, სენატის მეშვეობით, აქვს თანხმობის გაცემის უფლება პრეზიდენტის მიერ ნომინირებულ შესაბამის თანამდებობის კანდიდატ პირებზე ან შეწინააღმდეგოს მას და უარყოს კანდიდატურა. სასამართლოს, რომელსაც აქვს კონსტიტუციის ინტერპრეტაციის ექსკლუზიური უფლებამოსილება, შეუძლია, ძალაში დატოვოს ან გააუქმოს საკანონმდებლო აქტები, ისევე როგორც გადაწყვიტოს პრეზიდენტის აქტების ბედიც.

„სადაც კანონი სრულდება, იწყება ტირანია.“²⁸

ჯონ ლოკი

კანონის უზენაესობა ერთგვარ ორთქლის ძრავას წარმოადგენს ამერიკის კონსტიტუციური მოწყობისთვის. იგი ასრულებს შემარბილებელ როლს ძალაუფლების მფლობელებს შორის და უზრუნველყოფს „კანონების და არა ადამიანთა სახელმწიფოს“.²⁹

ერთი მხრივ, ის განსაზღვრავს ძალაუფლების ფარგლებს და ზღუდავს მთავრობის ორგანოთა დისკრეციას, ხოლო, მეორე მხრივ, იცავს მოქალაქეებს სახელმწიფოს მიერ ძალაუფლების არასწორი გამოყენებისაგან. ამერიკაში ეს სამართლიანად ასოცირდება თანაბარ მოპყრობასთან, რომელიც მიზნად ისახავს თვითნებობის შემცირებას ადამიანის უფლებების დაცვისას. აღნიშნული მოითხოვს ყველა მოქალაქის თანაბრად და ერთი და იმავე ხარისხით დაქვემდებარებას კანონის მოთხოვნებისადმი. „თანაბარი თავისუფლება და თანაბარი პრივილეგიები თავისუფალი სახელმწიფოს ბედნიერი შედეგია.“³⁰ იგი ხელს უწყობს მოქალაქეთა თავისუფალ ურთიერთქმედებას და აძლიერებს თითოეული

²⁷ Portsmouth N.-H. Gazette, March 15, 1783; Jefferson T. [Peden W. ed.], Notes on the State of Virginia, 1996, 120.

²⁸ Locke J. [McPherson C.B. ed.], The Second Treatise of Government, 1980, para. 202.

²⁹ Adams J. [Adams C. F. ed.], The Works of John Adams, Volume 4, 1851, 106.

³⁰ Wood G., The Creation of the American Republic 1776-1787, 1969, 401.

ადამიანის, ოჯახის ან ჯგუფის შესაძლებლობას, მაქსიმალურად შეინარჩუნონ დაცვა, დაცულნი იყვნენ თავის უფლებებში და ისწრაფოდნენ ბედნიერებისკენ. მისი სინამდვილე, სამართლიანობა და გამჭვირვალობა აძლიერებს მისი მოქალაქეების სანდოობას სახელმწიფო ორგანოების მიმართ და ხელს უწყობს სამთავრობო ორგანოების სტაბილურ მუშაობას.

„ამერიკელები იმდენად აღფრთოვანებულნი არიან კონსტიტუციის, როგორც დაწერილი უმაღლესი კანონის იდეით, რომელიც სახელმწიფოზე მაღლა დგას და რომელთან შედარებითაც ხდება სხვა კანონების შეფასება, რომ რთულია შეაფასო საწინააღმდეგო კონცეფცია.“³¹

ქართული კონსტიტუციონალიზმი, როგორც აშშ-ის კონსტიტუციონალიზმიდან აღებული მაგალითი, ემყარება მისი მოქალაქეების მიერ ჭეშმარიტად გაზიარებულ ღირებულებებს და იმედებს. ეს გახლავთ სამოქალაქო სულის, სიმტკიცისა და ძალაუფლების ერთიანობის ნამდვილი განსახიერება. გარდა ამისა, საერთო ღირებულებების გარშემო გაერთიანებულმა ქართველმა დამფუძნებელმა მამებმა ჩამოაყალიბეს სისტემა, მისი ფესვები ხალხსა და ავტორიტეტულ დოკუმენტში – 1921 წლის კონსტიტუციაში, რომელიც დამოუკიდებლობისკენ სწრაფვის შედეგად, გახდება „პოლიტიკური ბიბლია“, როგორც ეს ამერიკელებშია³².

VII. ბუნებითი უფლებები

„თავისუფლება ღობეა ჩემი გადარჩენისათვის.“³³

ჯონ ლოკი

„ბუნებითი უფლებების კონცეფციას იცნობდა პოლიტიკით დაინტერესებულ ამერიკელთა უმეტესობა, და იგი მიღებული იყო როგორც აშკარა ჭეშმარიტება, რამაც ამერიკელები რევოლუციამდე მიიყვანა.“³⁴ ახალი ინგლისის მოსახლეებმა გადამწყვეტი ნაბიჯი გადმოდგეს წარსულიდან, შექმნეს ბუნებითი უფლებების ახალი კონცეფცია, რომელიც თავისი არსით შეუთავსებელი იყო კლასიკური ბუნებითი სამართლის პოსტულატების დამკვიდრებულ ტრადიციასთან. აშშ-ის დამფუძნებელი მამები მხარს უჭერდნენ ინდივიდების, როგორც ავტონომიური (რაციონალური) არსებების შეხედულებებს და ემიჯნებოდნენ ძველი ბუნებითი კანონის ცნებებს

³¹ Wood G., *The Creation of the American Republic 1776-1787*, 1969, 260.

³² Paine T. [Foner E. ed.], *Rights of Man, and Common Sense, Writings of Paine*, 1995, 29.

³³ Locke J. [McPherson C.B. ed.], *The Second Treatise of Government*, 1980, paras. 16-17.

³⁴ Collier C., Lincoln J. C., *Decision in Philadelphia, The Constitutional Convention of 1787*, 1987, 333.

ადამიანების, როგორც ბუნებით სოციალური ინდივიდების შესახებ. გარდა ამისა, გონების თვალთ დანახული, გააზრებული ბუნებითი კანონი გახდა ადამიანისთვის თავისუფლებისკენ მიმავალი ერთადერთი გზა. ზუსტად ამ რეტროსპექტივაში უნდა დანახულიყო ინდივიდთა ყველა უფლების ფესვები.

აღმოჩნდა, რომ ახალი იდეები ბუნებითი კანონისა და ბუნებითი უფლებების შესახებ, შესანიშნავად დაეყვემდებარა ექსპორტს, განსაკუთრებით, ამერიკის კოლონიებში, რომლებიც ეწოდნენ „მოსახლეთა შეგროვებას XVII საუკუნის ბოლოს“.³⁵ XVIII საუკუნის ამერიკაში *თომას ჰობსისა და ჯონ ლოკის* დროება გაგებულია როგორც ეპოქა, რომელმაც ბუნებითი უფლებები პრაქტიკულად აქცია „ვალუტად“.³⁶ მაგრამ ბუნებითი უფლებების თეორიის ცნობილი მოდიფიკაციები ლეგიტიმურად ეკუთვნის ამერიკელ პოლიტიკურ ინტელექტუალურ ლიდერებს – ამერიკელ დამფუძნებელ მამებს. მიუხედავად არსებული სახესხვაობებისა ტერმინოლოგიაში, რომლებიც ხაზს უსვამდნენ და განასხვავებდნენ გასხვისებად და გაუსხვისებად, ბუნებრივს და შეძენილს, ბუნებითს და სამოქალაქოს, უფლებების ერთი საერთო საფუძველი უცვლელი დარჩა ახალ სამყაროში: ბუნებითი უფლებები – ის, რაც შეიძლება გამომდინარეობდეს ბუნებრივი თავისუფლებიდან, რომლითაც სარგებლობენ ადამიანები ბუნებით მდგომარეობაში.

სანამ ეს მოდიფიკაციები განხორციელდებოდა, *თომას ჰობსი* ცდილობდა ფუნდამენტური განსხვავება შემოეტანა „ბუნებით კანონს, *lex naturalis*“ – რომელიც „არის აღქმა ან ზოგადი წესი, გააზრებული ჭრილში, რომლის მიხედვითაც, კაცს ეკრძალება იმის გაკეთება, რაც მისი ცხოვრების გამანადგურებელია“ და „ბუნებით უფლებას, *jus naturalis*“ შორის, რომელიც „წარმოადგენს თითოეული ადამიანის თავისუფლებას, გამოიყენოს საკუთარი ენერჯია ისე, როგორც მას სურს, საკუთარი ბუნებითი მდგომარეობის შენარჩუნებისთვის“.³⁷ გარდა ამისა, *ჯონ ლოკის* ლიბერალური ინტერპრეტაცია ინდივიდების თავისუფლების შესახებ, სამოქალაქო საზოგადოებაშიც კი გადაამწყვეტ ნიშანს აძლევდა აშშ-ის დამფუძნებელ მამებს რაციონალური ადამიანებისათვის რაციონალური ჩარჩოების შემდგომი შექმნისთვის.

ამერიკელთა ახალ თაობებს, ისევე როგორც *ჯონ ლოკს*, მტკიცედ სწამდათ, რომ „გონი ... არის ბუნებითი კანონი“³⁸ და ადამიანს უფლება აქვს, გააკეთოს ის, რაც აუცილებელია ბუნებით მდგომარეობაში

³⁵ *Collier C., Lincoln J. C., Decision in Philadelphia, The Constitutional Convention of 1787, 1987, 333.*

³⁶ *Collier C., Lincoln J. C., Decision in Philadelphia, The Constitutional Convention of 1787, 1987, 333.*

³⁷ *Hobbes T. [Oakeshott M. ed.], Leviathan, 1946, 84.*

³⁸ *Locke J. [McPherson C.B. ed.], The Second Treatise of Government, 1980, para. 6.*

ქმედებისთვის – მისი არსებობის მხარდაჭერისა და დაცვისთვის, მათ შორის, „ბედნიერებისკენ სწრაფვისთვის“, როგორც ეს მოგვიანებით შეცვალა ტომას ჯეფერსონმა ჯონ ლოკის ცნობილ ტრიადაში.

მიუხედავად იმისა, რომ ცნობილმა ფრაზამ „ბედნიერებისკენ სწრაფვა“ ვერასოდეს პოვა ასახვა საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციაში, იგი ადგენდა ჯონ ლოკის მიერ ფორმულირებულ გარანტიებს: სიცოცხლე, თავისუფლება და საკუთრება. ყველა ეს ფუნდამენტური უფლება სათანადოდ იქნა შეტანილი საქართველოს კონსტიტუციაში. საქართველოს დამფუძნებელმა მამებმა იცოდნენ, რომ ამ უფლებებით სარგებლობისას ქართველები უფრო მეტად გაძლიერდებოდნენ დამოუკიდებლობის და ბედნიერებისკენ სწრაფვაში.

„სიცოცხლე, თავისუფლება და საკუთრება.“³⁹

ჯონ ლოკი

საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციით გარანტირებული იყო სიცოცხლის, თავისუფლებისა და საკუთრების უფლებები, რომლებსაც დიდი ხნის განმავლობაში განიხილავდნენ ფასეულობად იმდროინდელი პოლიტიკური ფილოსოფოსები და შეტანილიც იქნა რამდენიმე პროგრესული სახელმწიფოს კონსტიტუციაში. რაც შეეხება ამერიკას, ეს ფუნდამენტური ფასეულობები პოპულარული გახდა ჯონ ლოკის, მოგვიანებით, ამერიკის ფილოსოფოსი მამის ნაშრომების წყალობით.

ჯონ ლოკისთვის სიცოცხლის უფლება იყო ძირითადი უფლება. ყველა სხვა უფლება იყო დაქვემდებარებული და „აუცილებელი და მჭიდროდ დაკავშირებული ადამიანის შენარჩუნებისთვის“.⁴⁰ „ბუნებრივი გონი ... გვეუბნება, რომ ადამიანებს აქვთ მათი შენარჩუნების უფლება, შემდეგ კი არის უფლებები ხორცზე, სასმელზე და სხვა რამეზე, რასაც ბუნება იძლევა მათი არსებობისთვის.“⁴¹ ასევე, ბუნებითი კანონი, გონება – ეს გახლავთ წესების ერთობლიობა, რომლის ძირითადი მიზანი არ იყო შეზღუდვა, არამედ კაცობრიობის დაცვისა და მათი უფლებების სტიმულირება. ამრიგად, თითოეული ადამიანის გარდაუვალი ინტერესი თვითგადარჩენისადმი, მიდის სხეულამდე, რომელიც წარმოადგენს ყველა სხვა უფლების საყრდენს. უფლებების, წესებისა და კანონების ნებისმიერი ერთობლიობა ხელს უნდა უწყობდეს თვითგადარჩენას და ხსნიდეს სივრცეს ამ მიზნით, ნებისმიერი ისეთი საშუალებით, რომელიც სხვებისთვის არ იქნება დამანგრეველი.

³⁹ Locke J. [McPherson C.B. ed.], The Second Treatise of Government, 1980, para. 87.

⁴⁰ Locke J. [McPherson C.B. ed.], The Second Treatise of Government, 1980, para. 23.

⁴¹ Locke J. [McPherson C.B. ed.], The Second Treatise of Government, 1980, para. 25.

საკუთრების დაცვა, რომელიც ჯონ ლოკისთვის მოიცავს „სიცოცხლეს, თავისუფლებას და ქონებას“, განვრცობილია ბუნებითი უფლებების კონცეფციაში და მისი შემცირება შეუძლებელია. „ადამიანი, დაბადებული სრულყოფილი თავისუფლების და ბუნების კანონის ყველა უფლებითა და პრივილეგიით უკონტროლო სარგებლობის ტიტულით, თანაბრად ნებისმიერი სხვა ადამიანისა თუ ადამიანთა ჯგუფებისა მსოფლიოში, ბუნებისგან უფლებამოსილია ... დაიცვას თავისი საკუთრება – იქნება ეს მისი სიცოცხლე, თავისუფლება თუ ქონება – სხვა ადამიანების მიერ დაზიანებისა და თავდასხმისგან.“⁴² დამფუძნებელმა მამებმა, ჯონ ლოკის მსგავსად, განავრცეს საკუთრება ამ სიტყვის ფართო გაგებით და ამით გახსნეს კარი ადამიანთა სხვადასხვა უფლებებისთვის, რომელთაგან ყველაზე ფუნდამენტური იყო გონების თავისუფლება, სინდისი, რელიგია და თვითმმართველობა. ტომას ჯეფერსონის მხარდასაჭერად, ვირჯინიის გენერალურ ასამბლეაზე 1785 წლის ოქტომბერში, ჯეიმს მედისონი ამტკიცებდა, რომ „თითოეული ადამიანის თავისუფალი აღმსარებლობის თანაბარი უფლება სინდისის კარნახით იგივე ვადით მოქმედებს, როგორც ჩვენი ყველა სხვა უფლება. თუ მის წარმოშობას მივუბრუნდებით, ეს ბუნების საჩუქრის თანაბარზომიერი იქნება“.⁴³

„დანაბე ჩემი საკუთრების უფლება შესაძლებლობას მაძლევს, დავტოვო იქ, სადაც მინდა, მაგრამ არა შენს მკერდში.“⁴⁴

რობერტ ნოზიკი

თითოეული ადამიანის თავისუფლება თავსებადი უნდა იყოს სხვების თავისუფლებასთან. ტომას ჯეფერსონის „კანონიერი თავისუფლების“ ცნებაზე დაყრდნობით, რომელიც განიხილება როგორც „დაუბრკოლებელი მოქმედება ჩვენი ნების შესაბამისად, ჩვენს გარშემო მყოფ სხვა ადამიანთა თანაბარი უფლებების ფარგლებში“, ინდივიდუალურ უფლებებში შედის მოძრაობის, გადაადგილების თავისუფლების, მიგრაციის, კომუნიკაციის, კომერციის, სამუშაოსა და მისი ნაყოფით ტკბობის უფლებები. ამასთან, არ შეიძლება ხელი შევუშალოთ ადამიანებს ცხოვრების საკუთარი სამოძრაო რუკების შედგენისას ნებისმიერ დროს. მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფომ თავი უნდა შეიკავოს ყოველგვარი დაუსაბუთებელი ურთიერთქმედებისგან და პატივი სცეს ინდივიდების ყველაზე მნიშვნელოვან უფლებებს, არსებობს გარკვეული შეზღუდვები, რომლებიც გამომდინარეობს ზემოაღნიშნულისგან. ბუნებითი კანონი ასეთი შეზღუ-

⁴² Locke J. [McPherson C.B. ed.], *The Second Treatise of Government*, 1980, para. 87.

⁴³ Madison J., *A Memorial and Remonstrance*, reprinted in Meyers, *Mind of the Founder*, 1785, 9.

⁴⁴ Nozick R., *Anarchy, State and Utopia*, 1974, 171.

ღუდვებისთვის ღობის როლს ასრულებს. „კანონის მიზანი არა გაუქმება ან შეზღუდვა, არამედ თავისუფლების შენარჩუნება და გაფართოებაა.“⁴⁵

ჯონ ლოკი ამტკიცებდა, რომ: „თითოეულ ადამიანს აქვს თავისი პიროვნება შესაკუთრების უფლება“, კერძოდ, „ამ სხეულს არ აქვს ყველა უფლება, გარდა საკუთარი თავისა“. ეს იმას ნიშნავდა, რომ თითოეული ადამიანი იყო მესაკუთრე და თვითშენარჩუნების უფლების ქონა სწორედაც რომ საუკეთესოდ შეეფერებოდა საკუთარი თავის მფლობელობის უფლებას. თვითსაკუთრება წარმოადგენდა ადამიანის ავტონომიის იდეას. ვინაიდან ადამიანი საკუთარ თავს ეკუთვნის, იგი სხვას არ ექვემდებარება, გარდა იმ შემთხვევისა, თუ აღნიშნულზე თანხმობას თავად არ აცხადებს. იგი ბუნებით თავისუფალია, დაჯილდოებულია „საკუთარი სურვილის შესაბამისად ქმედების თავისუფლებით“ და, რადგანაც იგი საკუთარი თავისა და საკუთარი ქმედებების ბატონ-პატრონია, შეუძლია კანონიერად შეიძინოს ქონება საკუთარი შრომით.⁴⁶

ჯონ ლოკი ასევე აღნიშნავდა, რომ დედამიწა ყველა ადამიანის საერთო საკუთრება იყო. ამასთან, ინდივიდებს შეეძლოთ, აეღოთ საკუთრების ცალკეული ნივთები საერთო ქონებიდან საკუთარი შრომითი წვლილის შეტანით, ემუშავათ მიწაზე, დაემუშავებინათ იგი ან მიჰყოლოდნენ სხვა საქმიანობას იმ პირობით, რომ: ა) სხვებსაც დარჩებოდათ გამოსაყენებელი სარგებელი (არ უნდა მომხდარიყო სხვა ადამიანების ინტერესების გაუარესება იმ სიტუაციაში, როდესაც ყველა დაიწყებდა თავისი უფლების განხორციელებას) და ბ) რაოდენობის განაწილება დარჩებოდა თვითშენარჩუნებისთვის აუცილებელ ფარგლებში. გარდა ამისა, საკუთრებით სარგებლობის ფორმატი თვისობრივად იცვლებოდა და უკიდევანო საზღვრებში გადადიოდა მონეტარული ნომინალის გამოყენების სამყაროში. ახლა უკვე ადამიანებს შეეძლოთ ნივთების ფულზე გადაცვლა და იმდენი სიმდიდრის შექმნა, რამდენსაც შეძლებდნენ. ჯონ ლოკის ამ სისტემაში ლიბერალური ბალანსი შესანიშნავად მიესადაგებოდა ინდივიდუალურ საკუთრებას, თვითშენარჩუნებას და კაცობრიობის შენარჩუნებას.⁴⁷

აშშ-ის დამოუკიდებლობის დეკლარაცია უდიდესი პოლიტიკური მნიშვნელობის მქონე საუკეთესო დოკუმენტია, რომლის საშუალებითაც მოხდა ბუნებითი უფლებების შენარჩუნება თანამედროვე სამყაროში. ამერიკელების მიერ ბუნებითი უფლებები აღიქმება „არა როგორც აბსტრაქცია, სიტყვებით მსჯელობა ქალაქდზე, არამედ რაღაც“, რისაც

⁴⁵ Locke J. [McPherson C.B. ed.], *The Second Treatise of Government*, 1980, para. 57.

⁴⁶ Locke J. [McPherson C.B. ed.], *The Second Treatise of Government*, 1980, para. 21.

⁴⁷ Locke J. [McPherson C.B. ed.], *The Second Treatise of Government*, 1980, para. 21.

მათ „ღრმად“ და „გულით“ სწამთ.⁴⁸ ისინი ამერიკის თავისუფლებისთვის უძლიერესი ციხე-სიმაგრე აღმოჩნდნენ. ამერიკელები სიამოვნებით სარგებლობენ სიცოცხლის, თავისუფლებისა და ბედნიერებისკენ სწრაფვის უფლებით და ეს უფლებები გულითადად გადაეცემა, მემკვიდრეობის სახით, დანარჩენ მსოფლიოსაც.

VIII. დასკვნა

მე-20 საუკუნის მიჯნაზე საქართველოს კონსტიტუცია რეგიონში ერთ-ერთი ნოვატორული დოკუმენტი გახდა. მან არა მხოლოდ სამ სახელისუფლებო განშტოებაზე გადაანაწილა პოლიტიკური ძალაუფლება, არამედ გაიზიარა და ასახა ის ფუნდამენტური ღირებულებები და უფლებები, რომელთაც იმდროინდელი დასავლური საზოგადოება იზიარებდა. განსაკუთრებით აღსანიშნავია, რომ საქართველოს კონსტიტუცია ასახავდა აშშ-ის კონსტიტუციის მრავალ მახასიათებელს, კერძოდ, სიცოცხლის, თავისუფლებისა და საკუთრების უფლებას. ამასთან, საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუცია უფრო წინ წავიდა, ითვალისწინებდა რა თანაბარ საარჩევნო უფლებებს ქალებისა და მამაკაცებისთვის.

დაწერილი კონსტიტუციის მიღებით, ფუნდამენტურ უფლებებსა და ხელისუფლების დანაწილების კონცეფციასთან ერთად, 1921 წლის კონსტიტუციამ დასაბამი მისცა კონსტიტუციონალიზმის ახალ ეპოქას საქართველოში, რაც ესოდენ მნიშვნელოვანია სახელმწიფოებრიობისა და დემოკრატიული ინსტიტუტების მომავალი განვითარებისათვის. საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუცია ლეგიტიმურად იქცა მისი თანამედროვე მემკვიდრის – საქართველოს 1995 წლის კონსტიტუციის – კარგ საფუძვლად.

⁴⁸ *Collier C., Lincoln J. C., Decision in Philadelphia, The Constitutional Convention of 1787, 1987, 334.*